

Antenne

DRIEMAANDELIJKS INFORMATIEBLAD
AFGIFTEKANTOOR: ANTWERPEN X
P2A9210

U.V.

TIJDSCHRIFT VAN DE ANTWERPSE KOEPEL VOOR NATUURSTUDIE - ANKONA

ANTWERPSE KOEPEL VOOR NATUURSTUDIE

Monitoringlijst voor 'Bekenwatch'-project (uitneembare middenkatern)

JAARGANG 6
NUMMER 2012/2
APRIL - JUNI 2012

Departement leefmilieu

PROVINCIE
ANTWERPEN

Wat is ANKONA

De Antwerpse KOepel voor NATuurstudie (ANKONA) is een samenwerkingsverband tussen het provinciebestuur Antwerpen en éénieder die zich met natuurstudie in de provincie Antwerpen bezighoudt. ANKONA heeft als algemene doelstelling om binnen de provincie Antwerpen het natuurstudiewerk te ondersteunen, in kaart te brengen en door regelmatig overleg er een meerwaarde aan te geven. ANKONA streeft er in het bijzonder naar om een actieve, coördinerende rol te spelen in natuurstudieprojecten die een grotere regio bestrijken (atlas-, monitoringsprojecten). Tot slot wordt er veel belang gehecht aan de basis van de natuurstudie, nl. het verzamelen van gegevens. Hier wordt een hoge mate van standaardisatie en uitwisselbaarheid van die gegevens beoogd.

ANKONA-secretariaat en redactieadres

Departement Leefmilieu
Dienst Duurzaam Milieu- en Natuurbeleid (DMN)
Team 'Natuur & Landschap' (ANKONA-secretariaat)
T 03 240 59 88
F 03 240 57 52
e-mail: ANKONA@admin.provant.be

ANKONA-mailinglist

E-mail behoort tegenwoordig tot één van de communicatiemiddelen die niet meer weg te denken zijn uit de leefwereld van een groot aantal onder ons. Dus al wie elektronisch op de hoogte wil gehouden worden van de activiteiten, studiedagen, determinatiecursussen georganiseerd door ANKONA en ANTenne alleen elektronisch wil ontvangen, stuurt gewoon een mailtje naar ANKONA@admin.provant.be

Uitgave

ANTenne is een uitgave van de deputatie van de provincieraad van Antwerpen: Cathy Berx, gouverneur-voorzitter, Peter Bellens, Rik Röttger, Koen Helsen, Marc Wellens, Inga Verhaert en Bart De Nijn, leden en Danny Toelen, provinciegriffier.

Redactieraad

Peggy Beers, Koen Cuypers, Mieke Hoogewijs, Lon Lommaert en Herlinde Nieuwborg

Werkten mee aan dit themanummer

Ludo Benoy, Dirk Cleiren Jos Gysels, Pieter-Jan Swinnen en Kristine Wuyts

Overname van artikels is alleen toegestaan met bronvermelding.

Foto's op de cover:

Opname van zomerklokje d.m.v. GPS © Robin Vermeylen
De Kuifeend en de Grote Kreek - luchtfoto © Ludo Benoy
Rivierdonderpad, een PPS-soort © Vilda

Vormgeving en druk

Drukkerij De Bie bvba (Duffel)
Gedrukt met plantaardige inkt op gerecycleerd papier

Dit nummer is ook te raadplegen op de ANKONA-website:
www.ankona.be of www.provant.be/ankona (rubriek 'nieuwsbrieven')

Verschijningsdatum van volgend nummer (2012/3):
juli 2012

Heb je een mededeling over een leuke vondst, een activiteit, een publicatie of een vraag naar medewerking van anderen en wil je dat het verschijnt in het volgend nummer van ons tijdschrift 'ANTenne'? Dat kan door je oproep of tekst vóór 20 mei 2012 door te sturen naar het ANKONA-secretariaat.

Oplage:

1.200 exemplaren

Verantwoordelijke uitgever

Danny Toelen, provinciegriffier, Koningin Elisabethlei 22, 2018 Antwerpen

ANKONA- nieuws

Fotoverslag van de 15de editie ANKONA-ontmoetingsdag

De 15de editie van de ANKONA-ontmoetingsdag die op 11 februari jl. plaats had, was weer een succes. Met bijna 300 aanwezigen en ca. 18 infostanden was het op die dag op de UA-Campus Groenenborger gezellig druk. De presentaties van al de lezingen (bijna 25 in het totaal!) zijn ondertussen van de ANKONA-website als pdf-bestand te downloaden (www.ankona.be; rubriek 'ontmoetingsdagen' > '2012'). Daarnaast is er ook nog de syllabus te raadplegen met een samenvatting van iedere lezing. Kon je niet aanwezig zijn op deze editie dan heb je allicht de gratis dvd 'Natuurparels uit de Antwerpse Kempen' gemist. Geen paniek, wij verloten onder de ANTenne-lezers nog 5 extra dvd's. Mail (ankona@admin.provant.be) of telefoneer (tel. 03 240 59 88) vóór 22 mei (= Internationale Dag van de Biodiversiteit) en maak kans op zo'n pracht exemplaar.

Heb je ideeën voor de volgende editie die op zaterdag 9 februari 2013 plaats heeft? Laat het ons weten!

Figuur 1 en 2: Welkomstwoord van de gedeputeerde voor leefmilieu, Rik Röttger © Provincie Antwerpen

Figuur 3: Lezing in de voormiddag van Erik Molenaar over neofyten en exoten © Provincie Antwerpen

Figuur 4: Bestrijding van de invasieve brulkikker toegelicht door Alain De Voght © Provincie Antwerpen

Figuur 5 en 6: De twee praktische workshops - in de voormiddag (over waarop letten bij aankoop van microscoop) en namiddag (over waarnemingen.be en mobiel invoeren) - waren snel volzet © Provincie Antwerpen

Figuur 7, 8, 9, 10, 11 en 12: Veel belangstelling voor de info- en boekenstanden (o.a. INBO, KAVE, KAGM, Leermiddelen bvba, Natuurpunt en ANKONA) © Provincie Antwerpen

Figuur 13: Tijdens de middagpauze broodjeslunch (en natuurfilms bekijken). © Provincie Antwerpen

Figuur 14: Tien boeken 'Roodwaternacht' werden verloot van wie het antwoord op de vraag 'Hoeveel landschapsbeelden zijn er in onze provincie?' juist had. © Provincie Antwerpen

Praktische opleidingscursus 'waarnemingen.be' (27 april en 5 mei, Antwerpen)

Wens je je natuurwaarnemingen via de internettool 'waarnemingen.be' op te slaan (en te archiveren) maar weet je niet precies hoe dit werkt dan is deze (gratis) korte opleidingscursus misschien iets voor jou!

Op de ANKONA-ontmoetingsdag van 11/02/2012 werd in de workshop in een notedop overlopen wat de mogelijkheden zijn en hoe deze website verder uitbreidt; zo wordt de gegevensinvoer via smartphone (apps) mogelijk, kan je een streeplijst (per soortengroep) samenstellen, zijn inventarisatiegegevens rond verschillende projecten (o.a. bekenwatch) raadpleegbaar,

Inhoud van de cursus

Deze praktische cursus heeft plaats in de Bioruimte van de UA-Campus Groenenborger (Antwerpen) zodat we computers met internetverbinding kunnen gebruiken. In deze cursus komen alle aspecten aan bod: de aanmaak van je eigen account, het maken van polygonen voor afbakening van de gebieden, het opvragen van allerlei mogelijke lijsten, het opzetten van inventarisprojecten en werkgroepen, Ook de mobiele invoer van terreingegevens worden getoond zo-

dat u met deze praktische info direct aan de slag kunt. Op deze wijze hoeft je dan ook niet de uitgebreide handleiding (die je trouwens kan downloaden via www.waarnemingen.be) individueel te doorworstelen.

Praktisch

Vrijdagavond 27 april (19u30 - 22u00): initiatie

Zaterdag 5 mei (9u30-12u30 & 13u30-16u00): gevorderden

In de voormiddag bekijken we alle mogelijkheden en in de namiddag spitsen we ons meer toe op het praktische en gaan we het terrein op om waarnemingen (mobiel) in te brengen (o.a. via smartphone & GPS). We maken gebruik van enkele 'apps' en bekijken de resultaten op de website.

Wouter Vanreusel van Natuurpunt Studie is onze lesgever.

Je kan je (gratis) inschrijven voor deze cursus via e-mail (ankona@admin.provant.be) met vermelding van je naam, adres en telefoonnummer. Zij die al vertrouwd zijn met het instrument hoeven de initiatieavond van 27 april niet te volgen.

ANKONA-website geactualiseerd en volg onze activiteiten ook via Facebook

Wij hebben de website www.ankona.be wat opgefrist en geactualiseerd. Je zal merken dat we de rubriek 'provinciale groendomeinen' hebben aangevuld zodat de lijst nu min of meer volledig is en je je waarnemingen ook via deze weg kan invoeren.

Ook vind je op de website enkele kortere videofilmjes terug die we tevens op het youtube-kanaal hebben gezet. In 2010 deed de provincie beroep op Geert De Kockere bekend als jeugdschrijver, dichter en auteur van de natuurfilmjes die regelmatig in 'Man Bijt Hond' te bewonderen waren. Hij heeft tal van beelden gemaakt van opvallende natuurplekjes in de provinciale domeinen, van provinciale aandachtsoorten of op plaatsen in de bebouwde omgeving waar je die plekken niet (meer) zou verwachten. Deze filmjes waren in 2010 al te zien op de regionale zenders ATV en RTV. Deze korte clipjes, zeg maar '5 minuten natuur', kan je nu bekijken op www.ankona.be (rubriek 'natuurfilms' > 'overzicht natuurclipjes'). Je kan ze ook allen tegelijk selecteren door in het youtube-kanaal (www.youtube.com) de

zoekopdracht 'provAntwerpen DLM' in te geven. Nog veel kijkplezier.

Geen beter medium dan het 'bewegend beeld' om mensen warm te maken voor al het moois dat de natuur te bieden heeft. De Provincie Antwerpen investeert daarom ook in het kader van haar doelgroepenbeleid in natuurfilms. Vorig jaar sponsorde de provincie de film 'De Rupel, opnieuw een Natuurmonument'. Deze korte documentaire kwam tot stand kwam door een intense samenwerking tussen Natuurpunt Rupelstreek, regionaal landschap Rivierenland, Toerisme Rupelstreek/Vaartland (zie website van het regionaal landschap Rivierenland - 'www.rlr.be' > publicaties > video' of rechtstreek via <http://vimeo.com/25496855>).

Sinds kort worden de ANKONA-activiteiten ook via Facebook aangekondigd en dit via de site <http://nl-nl.facebook.com/ANKONA.provant>

Actualiteit

Symposium: 40 jaar de Kuifeend en de Grote Kreek (25 mei, provinciehuis Antwerpen)

natuurpunt Antwerpen-Noord

Natuurpunt Antwerpen Noord vzw organiseert op 25 mei in samenwerking met de Provincie Antwerpen en het Gemeentelijk Havenbedrijf Antwerpen een minisymposium met als thema: '40 jaar natuurgebied De Kuifeend en de Grote Kreek, samenwerken aan unieke natuur'. Alle overheden betrokken bij het natuurbeleid en natuurbeheer, de Antwerpse haven, de bedrijfswereld, alle vrijwilligers van Natuurpunt en alle natuurliefhebbers zijn van harte uitgenodigd op dit forum! De belangrijkste actoren die samenwerken aan dit stukje natuurgebied dat gelegen is in de Antwerpse haven (figuur 1) komen hun visie toelichten.

Figuur 1: De Kuifeend en de Grote Kreek, midden haveninstallaties en goederentreinen - luchtfoto © Ludo Benoy

Namiddagprogramma (13u-17u):

- Werken aan water met verEENde krachten (Kathleen Van Dorslaer, Provincie Antwerpen)
- Het belang van de Kuifeend en haar omliggende gebieden in de natuurwaarden van het Antwerpse havengebied (Ralf Gyselings, Geert Spanoghe en Erika Van den Bergh, Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek)
- Wat doet VMM in de omgeving van De Kuifeend en de Grote Kreek (Marc Florus, Vlaamse Milieumaatschappij)
- De Kuifeend en de Grote Kreek, waardevolle natuur passend in een groter geheel (Lien van Besien en Luc Janssens, Vlaamse overheid - Departement Leefmilieu, Natuur en Energie)
- De Kuifeend en de Grote Kreek - de visie en missie van het ANB (Joris Janssens, ANB)
- Natuurbeleid in en rond de haven als schoolvoorbeeld van duurzame ontwikkeling en als voortrekker op Vlaams en internationaal niveau (Lieven De Schamphelaere, Natuurpunt Beleid)
- Vrijwilligers tellen mee voor het natuurbeleid (Wouter Vanreusel, Natuurpunt Studie)
- Natuurontwikkeling in en rond het havengebied: verleden, heden en toekomst (Greet Bernaers, Gemeentelijk Havenbedrijf Antwerpen)
- Slotwoord (Marc Van Peel, schepen voor Haven en Personeel)
- Receptie

Waar en wanneer

Vrijdag 25 mei 2012 om 13 uur in het Auditorium van het Antwerps Provinciehuis, Koningin Elisabethlei 22, 2018 Antwerpen

Gratis maar vooraf inschrijven!

Gelieve je aanwezigheid voor **15 mei** te bevestigen via e-mail: haven.natuurlijker@natuurpunt.be of telefonisch 03 541 58 25

De Kuifeend en de Grote Kreek

Het natuurgebied De Kuifeend en de Grote Kreek, gelegen in het rangeerstation Antwerpen Noord in de Antwerpse haven, viert dit jaar haar 40-jarig bestaan.

Van polder tot vogelparadijs

Door de havenuitbreiding in noordelijke richting, verdwenen in de jaren vijftig en zestig van vorige eeuw grote delen van de Antwerpse polders samen met de dorpen Wilmarsdonk, Oosterweel en Oorderen. Ze werden onder een metersdikke laag fossiel schelpenzand uit de Schelde gespoten. Dit rijke polderlandschap werd herschapen in één grote zandwoestijn. Buiten enkele bomen en struiken was er geen enkele vegetatie aanwezig. Een aantal lager gelegen akkers, graslanden en grachten en een deel van de Grote Kreek, een restant van een oude Scheldedoorbraak, werd onaangeroerd gelaten. Omdat alle aan- en afvoer van water was onderbroken, liepen deze gebieden geleidelijk onder water met regen. Dat zorgde voor mooie plasdras gebieden en enkele diepere plassen. Dit nieuwe waterrijke gebied werd meteen ontdekt door vele vogelsoorten, voornamelijk watervogels (figuur 2).

Figuur 2: Kuifeenden zijn jaarrond aanwezig © Wim Dekelver

Later, naarmate het gebied zich verder ontwikkelde en er geleidelijk nieuwe vegetatie ontstond, kwamen steeds meer soorten naar het gebied om er te broeden, te foerageren of te overwinteren. Vanaf 1965 werden hier de eerste waarnemingen verricht. De toenmalige Natuur- en Vogelreservaten, een van de moederverenigingen van Natuurpunt, nam het gebied, eigendom van de NMBS, in beheer vanaf 1 april 1972. Op de kop 40 jaar geleden! Begin deze eeuw werd het gebied uitgebreid met de Grote Kreek en het Oud Schijn. Momenteel beheert Natuurpunt 112 hectaren.

Internationaal belangrijk vogelgebied

In de loop van de voorbije jaren ontwikkelden De Kuifeend en de Grote Kreek zich tot een paradijs voor vele vogelsoorten. Voldoende rust en voedsel zijn hier zeker niet vreemd aan. Het

Meer info

Natuurpunt Antwerpen Noord, Steenstraat 25, 2180 Ekeren, tel. 03 541 58 25

gebied werd als Vogelrichtlijngebied van de Europese Unie aangeduid en genomineerd als Ramsargebied voor de krakeend en de slobbeend. Jaarlijks komt Europa's zeldzaamste vogelsoort, de waterrietzanger, tijdens de trek in dit gebied voor.

Figuur 3: Het baardmannetje, sinds enkele jaren een nieuwe broedvogel © Wim Dekelver

Unieke samenwerking

De inspanningen die Natuurpunt leverde om het gebied op gepaste manier te beheren, leidden begin 2000 tot een unieke samenwerking met het Gemeentelijk Havenbedrijf Antwerpen en de NMBS. Hierdoor konden grote delen van het gebied worden ingebufferd tegen storende externe invloeden en werden nieuwe plasdras gebieden aangelegd en verschillende nieuwe waterplassen uitgegraven. Kijkhutten en -wanden vervolledigen dit verhaal, zodat je van de aanwezige natuur kan genieten, zonder deze te verstoren.

Biodiversiteit troef

Sinds het ontstaan van dit gebied, beschikken we inmiddels over een zeer uitgebreide databank met hoofdzakelijk gegevens over vogels, planten, zoogdieren, vlinders, insecten, reptielen en amfibieën. Zo werden ongeveer 260 vogelsoorten waargenomen waaronder zo'n 100 broedvogelsoorten. Ook meer dan 300 plantensoorten werden sindsdien geïnventariseerd alsook 28 soorten zoogdieren, 65 soorten dag- en nachtvinders, meer dan 20 soorten libellen, enz... Ook de zeldzame meervleermuis wordt hier regelmatig aangetroffen.

Veel maar nooit genoeg

Vele van onze medewerkers spijzen voortdurend onze databank met voornamelijk gegevens over vogels, zoogdieren en vlinders ondermeer via waarnemingen.be of via persoonlijke contacten. Maar sommige diergroepen samen met planten, paddenstoelen, mossen, enz.. blijven voor verder onderzoek of inventarisatie buiten schot. We zoeken dus voortdurend naar geïnteresseerden die hun steentje willen bijdragen. Voel je jezelf voor een of ander onderzoek geroepen? Contacteer dan ludo.benoy@skynet.be

2012 - Het jaar van de gevelplanten voor stad Antwerpen

Soort van het jaar

De stad Antwerpen zet elk jaar een soort van het jaar in de kijker om de biodiversiteit te bevorderen. In 2012 is er voor het eerst gekozen voor een deelecosysteem in de stad: de groene gevel en dan vooral de geveltuin. Vorig jaar was de bij de soort van het jaar. In de vorige jaren stonden de boom, de egel, de spin en de huismus al eens centraal. Dit jaar werd afgetrapt met een **geveltuinactie**. Een geveltuin draagt bij aan een groenere straat, buurt en stad. Daarnaast biedt zo'n tuin nog heel wat andere voordelen. Zo creëert hij een plek voor vogels en insecten en zorgt hij voor meer natuur vlakbij. Planten zuiveren bovendien de lucht en helpen zo mee aan een betere luchtkwaliteit. Tot slot is begroening goed voor de gevel, het zorgt voor een natuurlijke bescherming tegen weer en wind.

De stad Antwerpen organiseert een heel jaar lang activiteiten rond de groene gevels. Er zijn **info- en demosessies** over de aanleg van geveltuintjes, met plantadvies, zowel in het EcoHuis als in de districten.

Tentoonstelling

Wie inspirerende ideeën wil opdoen, kan dan weer terecht op de tijdelijke fototentoonstelling van 14 april tot 30 november in het EcoHuis. Daar ontdek je ook hoe je je gevel kunt opfleuren met originele bloembakken, plantzakjes of andere snuisterijen. Als sluitstuk kun je zelf je geveltuin digitaal ontwerpen.

De tentoonstelling is te bezichtigen van dinsdag tot vrijdag tussen 9u00 en 16u30 in het EcoHuis Antwerpen, Turnhoutsebaan 139, 2140 Borgerhout. Individueel bezoek: gratis voor Antwerpenaars. Bezoek met gids (30 euro): groepen vanaf 12 personen kunnen een gids boeken van dinsdag tot vrijdag of de eerste zaterdag van de maand. De rondleiding duurt 1,5 uur.

Figuur: Kamperfoelie (links) en klimhortensia (rechts) © Stad Antwerpen

Plantenzoeker

Wens je te weten welke (klim-)plant/boom nu juist thuis hoort in je tuin raadpleeg dan de www.velt.be/plantenzoeker. Je moet wel eerst vooraf in de hoofdrubriek aanduiden welk type planten/bomen of biotoop je wenst: éénjarigen, zonnborder, stenige biotoop, natte biotoop, schaduwborder, kleine bomen, grote bomen, struiken en klimplanten. Daarna moet je nog de verplichte velden: bodemsoort, licht,

vocht en zuurtegraad specificeren. Zo krijg je een lijst van mogelijke planten/bomen die in je (voor-)tuin(tje) passen. Succes!

Opentuinendag in het Ecohuis

Waar: EcoHuis, Turnhoutsebaan 139 Borgerhout

Wanneer: zaterdag 2 juni van 10u00 tot 16u30

Workshop: Tuinieren op één vierkante meter

Start om 10u30, duur: 2 uur

Infosessie: Aanleg van groendaken voor doe-het-zelvers

Tijdens deze voordracht leer je meer over de verschillende types groendaken, de voor- en nadelen, de opbouw van een groendak en het onderhoud. Je komt ook te weten hoe je te werk

moet gaan om zelf een dak om te toveren tot een groendak.

Start om 10u00, duur: 2 uur

Infosessie: Propere stoep door tante Kaat

Tante Kaat toont hoe je de stoep proper krijgt met milieuvriendelijke producten.

Start om 13u00 (tot 14u00) en om 15u00 (tot 16u00)

Workshop: Composteren zonder tuin? Maak je eigen wormenbak

De Antwerpse compostmeesters verklappen je de geheimen van deze compostwormen. Na de theoretische uitleg knutselt je een wormenbak in elkaar.

Start om 14u00, duur: 2 uur

Workshop: Van snoeimateriaal tot klimhulp

Je leert hoe het. Je komt ook te weten welke soorten klimhulp er bestaan, welke soorten voor uw planten en muur in aanmerking komen en hoe je de planten moet bevestigen.

Start om 14u00, duur: 2 uur

Rondleiding: Ontmoet de stadsbij

Ontdek meteen het verschil tussen wespen, honingbijen en wilde bijen.

Start om 14u00, duur: 2 uur

Wandeling: Groene plekken in de stad

Een wandeling over mens en natuur in de stad. Tijdens deze wandeling kom je langs verschillende plekken waar de samenwerking tussen natuur en cultuur op allerlei manieren zichtbaar wordt en je ontdekt ondertussen verrassende verwilderde plekken.

Start om 16u00, duur: 2 uur

Meer info:

www.antwerpen.be/ecohuis en doorklikken naar 'groene gevels'. Je kan er tevens het programmaboekje downloaden.

Nieuws van de provinciale dienst Waterbeleid

Vispasseerbaar maken van het Loeijens Neetje

De vissen in het Loeijens Neetje, een zijloop van de Kleine Nete in regio Retie-Kasterlee, kunnen binnenkort ongestoord in alle richtingen zwemmen, een noodzakelijke voorwaarde om voedsel te vinden en zich te kunnen voortplanten. Tot nog toe maken barrières zoals stuwten dit onmogelijk, maar de provincie Antwerpen werkt nu samen met het Vlaams Agentschap Natuur en Bos en het Visserijfonds deze zogenaamde vismigratieknelpunten weg. Het Loeijens Neetje, een zijloop van de Kleine Nete, is één van de waterlopen waar de provincie, de waterloopbeheerder, de voorbije jaren al een aantal vismigratieknelpunten binnen de bedding oploste. Vorig jaar kon de provincie enkele noodzakelijke percelen aankopen op de grens tussen Retie en Kasterlee, en nu kunnen eindelijk de werken starten voor de aanleg van de laatste twee vispassages. Het gaat over twee projectzones. Enerzijds wordt een nevengeul aangelegd ter hoogte van domein Beverdonk, waarlangs de vissen rondom de stuw kunnen zwemmen. Anderzijds wordt ter hoogte van de monding in de Kleine Nete, een gedeeltelijke verlegging van het Loeijens Neetje gerealiseerd. Langs heen de nieuwe trajecten worden ook kleinere overstromingsgebieden gerealiseerd.

Als de weersomstandigheden goed zijn, zal in juni het volledige traject van het Loeijens Neetje, met inbegrip van het Klein Neetje, een gemeentelijke waterloop, vanuit de Kleine Nete vispasseerbaar zijn tot in de bovenloop. Kleine modderkruiper en rivierdonderpad kunnen zich dan vrij verplaatsen over ongeveer 22 km.

Taplopen: ecologische onderzoek

Taplopen zijn niet-geklasseerde waterlopen die gevoed worden via een watertapping op een kanaal en water vervoeren naar het omliggende land, met het oog op o.a. bevoeiing van landbouwgronden of voeding van visvijvers. Het zijn dikwijls complexe, nog onvoldoende gekende en kwetsbare watersystemen met een groot hydrologisch en ecologisch belang en vaak een interessante historische achtergrond. Voor de taplopen aan het kanaal naar Beverlo is een pilotstudie opgestart die zal leiden tot de opmaak van een beheerplan waarin gezocht wordt naar een evenwicht tussen de vraag van alle gebruikers, de druk op het watersysteem en de natuurwaarden. De studie wordt door Arcadis uitgevoerd in opdracht van provincie Antwerpen en nv De Scheepvaart. Betrokkenen zijn de gemeenten Mol, Balen en Lommel, het regionaal landschap Kleine en Grote Nete en uiteraard de aangelanden en gebruikers van de taplopen.

Figuur: Beekschaaftenrijder © Geert De Kockere

Naast een **enquête** van de gebruikers van het water uit de taplopen, het uitvoeren van debietmetingen en een inventarisatie van de trajecten van de taplopen, bestaat een belangrijk deel van de studie uit een ecologische inventaris. Daarvoor zullen de taplopen worden ingedeeld in ecologisch homogene eenheden, trajecten genoemd. In principe wordt bij de trajectindeling met alle habitatparameters rekening gehouden. Daarbij zijn diepte-ondiepte patroon, variatie in beddingvegetatie, oevermorfologie, oeverbeschoeiing, maar bijvoorbeeld ook beekbegeleidende houtkanten van belang. Door de wisselwerking tussen het kalkrijke Maaswater in de taplopen en het zuurder water uit de omgeving vormen pH en geleidbaarheid belangrijke abiotische variabelen die resulteren in verschillende habitats en een specifieke flora en fauna. In functie van een meetnet voor fauna en de eigenlijke inventarisatie vormen de gradiënten in pH en geleidbaarheid de vertrekbasis. Van de verschillende taplopen wordt tijdens de inventarisatie van de structuurkenmerken ter plaatse, pH, elektrische geleidbaarheid, watertemperatuur, zuurstofgehalte (absoluut) en zuurstofverzadiging bepaald met geijkte veldmeetapparatuur. Op basis van deze gegevens, gekoppeld aan de habitatkenmerken, zullen relevante locaties voor fauna-inventarisaties bepaald worden. Via gerichte staalnames zal gestreefd worden naar de identificatie op soort van alle bemonsterde macro-invertebraten. Van insecten in het bijzonder, maar ook van andere fauna in en langs het water, wor-

den populatiegegevens tot op soort verzameld. Voor zowel de beek-schaatsenrijder (figuur zie vorige pagina), als de bosbeekjuffer, beide erg zeldzaam geworden, zijn taplopen erg belangrijk voor hun overleving (zie in ANTenne 2009/1). Tijdens de terreinbezoeken zal ook aandacht besteed worden aan voor vissoorten interessante biotopen en zal aangegeven worden waar een bijkomende inventarisatie van de visfauna een meerwaarde kan zijn.

Via een enquête zullen de gebruikers van het water uit de taplopen binnenkort bevestigd worden over de voor- en nadelen die zij ervan ondervinden. Indien je zelf zo een gebruiker bent en op de hoogte wenst te blijven en/of een enquête wenst in te vullen, kan je steeds contact opnemen met waterschap@admin.provant.be.

SURFEN op de Laarse beek – Laarsenevenement 27 mei (Brasschaat)

Laarsenevenement 27 mei (in Brasschaat) tijdens de Dag van het Park

Situering waterloop

Samen met de gemeenten Schoten, Brecht en Brasschaat en de stad Antwerpen wil de provincie Antwerpen de kwaliteit van de open ruimte in de vallei van de Laarse beek verbeteren. De Laarse beek, waterloop 2de categorie, ontspringt in Brecht en stroomt als een glinsterend blauwgroen lint over de grens tussen Schoten en Brasschaat naar de stad Antwerpen. De beek heeft een zeer goede waterkwaliteit, vooral ter hoogte van het Peerdsbos. De oranje kleur van het water wijst overigens niet op verontreiniging, maar is te wijten aan het hoge ijzergehalte van de bodem, wat voor de regio een normaal fenomeen is.

Habitatgebied

In 2002 werd (een groot gedeelte van) de Laarse Beek door de Vlaamse regering aangeduid als Europees Habitatrichtlijngebied. Hierdoor krijgen onder andere de rivierdonderpad en de kleine modderkruiper (én hun leefgebied) Europese bescherming.

Figuur: Rivierdonderpad © Vilda, Rollin Verlinde

Alle werken of ingrepen aan de waterloop moeten dan ook afgestemd worden op dit beschermingsstatuut. Voor de rivierdonderpad zal in het gebied een bespeelbare vistrap worden ingericht.

Langs de huidige vistrap, ter hoogte van de vijver in het park van Brasschaat, blijkt deze soort niet te kunnen migreren. Dat heeft drie belangrijke redenen: de korte lengte van de 'bypass' of overbrugging naast de beek, het te lage debiet in de zomer en kinderen die in de bypass spelen en stenen verleggen. Door de aanleg van een nieuwe en tevens bespeelbare vistrap combineren we ecologie, recreatie en educatie: vissen zullen verder stroomopwaarts kunnen zwemmen en kinderen krijgen een eigen plekje aan de vistrap waar ze naar hartenlust zullen kunnen spelen. De provinciale dienst Waterbeleid voorziet ook een educatieve inkleding van de vistrap.

Publieke inspraak

Naast het aanleggen van deze bespeelbare vistrap wil de provincie Antwerpen binnen het Europees project SURF (Sustainable Urban Fringes, www.sustainablefringes.eu) graag de vallei van de Laarse beek verder herwaarderen. Dit wordt gedaan op een aantal manieren. In navolging van de Europese Landschapsconventie wil ze samen met het publiek komen tot landschapskwaliteitsdoelstellingen. Er werd een vragenlijst opgesteld waarmee men graag wil weten wat de omwonenden en gebruikers van het gebied belangrijk vinden in het landschap. In de bibliotheek van Schoten en in de bibliotheek en het gemeentehuis van Brasschaat kon de vragenlijst alvast ingevuld worden. Wie geïnteresseerd is, kan dat nog steeds doen: de vragenlijst vind je op de website www.provant.be/SURF. Daarnaast organiseert de provincie Antwerpen op regelmatige basis overleg met de betrokken actoren.

Laarsenevenement op 27 mei

Tip! Wie graag meer wil horen over de Laarse beek moet alvast **zondag 27 mei** vrijhouden in zijn agenda. De provincie organiseert dan samen met de gemeenten Brasschaat en Schoten en het regionaal landschap De Voorkempen immers een heus 'Laarsen-evenement' tijdens de Dag van het Park. Kom die dag de Laarse beek (her)ontdekken en geef ook je mening over de vallei!

Er zijn begeleide wandelingen en excursies voorzien vanaf 13u30. Plaats van afspraak: aan de infomarkt aan de vijver in het park van Brasschaat (nabij het boothuisje).

Meer info:

www.provant.be/SURF

Wil je op de hoogte blijven van de opgestarte of afgewerkte **projecten** van de provinciale dienst Waterbeleid, neem dan regelmatig een kijkje op hun website www.provant.be/waterlopen. Voor het recentste **jaarverslag van 2011** kan je (vanaf begin mei) terecht op www.provant.be/waterbeleid (rubriek 'beleid').

Recente publicaties

Handboek voor beheerders: Deel 1 Habitats-Europese natuurdoelstellingen op het terrein

(auteurs Jan Van Uytvanck en Geert De Blust)

Hoe beschermen we de natuur en houden we habitats, planten en dieren in stand? “Handboek voor beheerders” legt uit hoe gebieden beheerd kunnen worden in het Europese Natura2000-netwerk. Het is het eerste handboek over natuurbeheer op de Vlaamse markt dat zich voornamelijk richt op niet-professionele natuurbeheerders zoals waterbeheerders, jagers, landbouwers, land- of boseigenaars enzovoort.

Het boek bevat technische fiches voor de belangrijkste types van beheermaatregelen: maaien, begrazen, kappen en graven. Volgens komen de verschillende habitattypes waarop deze maatregelen van toepassing zijn aan bod. Ze worden gegroepeerd in graslanden, heiden en duinen, stilstaande waters en moerassen, rivieren en beken, bossen en mergelgrotten. Per habitattypen ontdek je de mogelijke uitgangssituaties en de daaruit volgende trajecten voor beheer en herstel. De praktijk staat hier centraal. Wat moet de beheerder doen? Wanneer en met welke frequentie moet hij/zij ingrijpen? Wat heeft hij/zij nodig om het beheer tot een goed einde te brengen?

Dankzij de jarenlange wetenschappelijke en praktische ervaring van de redacteurs is het een handig doeboek met heel wat achtergrondinformatie voor wie meer wil weten. Het boek is 304 blz. dik en is rijkelijk geïllustreerd met schema's en foto's.

Het ‘Handboek voor beheerders’ is geschreven onder redactie van medewerkers uit de onderzoeksgroep Ecosysteembeheer van het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek (INBO) Jan Van Uytvanck en Geert De Blust. Het is te verkrijgen in de boekhandel (Uitgave: Lannoo Campus www.lannoo.com) voor 39,99 euro (ISBN 9789401400961).

Een vervolg op dit handboek is in opmaak en het deel 2 zal handelen over ‘het beheer van soorten’. Reeds in 2007 verscheen bij het INBO een uitgebreid naslagwerk rond de Europees beschermde natuur in Vlaanderen: habitats en soorten. Om het draagvlak bij het publiek te verhogen en om de actieve bescherming en het herstel van habitattypen en -soorten met wetenschappelijke kennis te ondersteunen werd dit lijvig naslagwerk al in 2007 door INBO gepubliceerd.

Nvdr: Zal met deze drie handboeken het verhaal rond Natura-2000 afgerond zijn of neemt iemand de uitdaging aan om een ‘Natura-2000 gebieden’ boek te publiceren?

We verloten onder de ANTenne-abonnees 3 exemplaren ‘Handboek voor beheerders’. Reageer voor 22 mei (= Internationale Dag van de Biodiversiteit) per e-mail naar ankona@admin.provant.be met vermelding in het onderwerp ‘Handboek’ of telefonisch naar 03 240 59 88 (tijdens de kantooruren).

Brochure ‘Leidraad natuurtechniek: ecologisch bermbeheer’

De dienst NTMB van de Vlaamse Gemeenschap (LNE) heeft recent een nieuwe brochure “Ecologisch bermbeheer” gepubliceerd. Deze publicatie bevat praktische richtlijnen en handvaten om het beheer van bermen op een ecologische en natuurtechnische manier te plannen en uit te voeren. Deze brochure

(62 blz. dik) kan gratis aangevraagd worden (via elektronisch invulformulier) of als pdf-bestand (3 MB) gedownload worden van de LNE-website. <http://www.lne.be/themas/milieu-en-infrastructuur/vademecums-natuurtechniek/ecologischbermbeheer>

‘De Vlaamse overheid wil bij de planning, inrichting, uitvoering en het beheer van infrastructuurwerken zoveel mogelijk rekening houden met de invloed ervan op milieu en natuur. Zo stimuleerde zij de jongste jaren het toepassen van natuurtechnische milieubouw (NTMB) bij de aanleg van bijvoorbeeld natuurvriendelijke oevers, vis-trappen, bermbeheerplannen, ecotunnels en ecoducten. De ‘Vademecums Natuurtechniek’ zijn al jarenlang een bekend en gewaardeerd werkinstrument voor de beheerders van wegen en waterlopen. Deze handleidingen brengen de problemen rond natuur en infrastructuurwerken duidelijk in kaart en stellen mogelijke oplossingen voor. Zij geven creatieve tips voor de opmaak van bestekken voor de inrichting en het beheer van infrastructuurwerken. Daarnaast bevatten zij heel wat technische informatie aan de hand van foto's, technische tekeningen, figuren en tabellen. Maar ook natuurtechniek evolueert voortdurend: er kwamen nieuwe aandachtspunten, aangepaste methodes en uitvoeringswijzen,...

Ook vanuit de infrastructuursector kwam meer vraag naar duidelijker omliggende en concretere informatie, die tijdig geactualiseerd wordt. Het Departement Leefmilieu, Natuur en Energie (LNE) besliste daarom om de beschikbare natuurtechnische informatie voortaan aan te bieden in de vorm van een aantal losse publicaties. Elke publicatie focust op één welbepaald onderwerp. Iedere betrokkene zal er

hopelijk haar of zijn gading in vinden. De aangereikte ideeën zijn erg verscheiden: met voldoende creativiteit, stielkennis en inventiviteit moet het mogelijk zijn om in zowat alle situaties oplossingen op maat te vinden. Deze eerste 'leidraad natuurtechniek' behandelt het thema 'Ecologisch bermbeheer'. Als je bedenkt dat in Vlaanderen alle wegbermen samen een grotere oppervlakte beslaan dan alle erkende en Vlaamse natuurreservaten samen, dan is hun belangrijke rol in de ecologische infrastructuur meteen duidelijk!

(bron: Voorwoord door Jean-Pierre Heirman uit de brochure)

Brochures 'SOLABIO-project'

'Soorten en Landschappen als dragers voor BIOdiversiteit', kortweg SOLABIO, is een biodiversiteitproject in de grensregio Vlaanderen-Nederland. Het project heeft 3,5 jaar lang, van oktober 2008 tot april 2012, 27 partners uit 5 Vlaamse en 3 Nederlandse provincies gegroepeerd rond één gezamenlijke doelstelling: de biodiversiteit in de grensregio doen toenemen. SOLABIO was een groot leer- en kennisuitwisselingsproject. Zo wou het project bijdragen tot een beter gedragen en beter implementeerbaar biodiversiteitsbeleid. De Provincie Antwerpen was mede partner in het project.

De publicatiereeks 'Lessen uit SOLABIO' vat de belangrijkste resultaten en bevindingen uit SOLABIO samen. Ze is bedoeld als inspiratiebron voor organisaties die op het terrein of vanuit het beleid werk maken van meer biodiversiteit en een duurzaam gebruikte open ruimte in Europa. De resultaten uit de hefbomen werden samengebracht in zeven publicaties: één overkoepelende publicatie waarin het project en de realisaties van SOLABIO worden voorgesteld en 6 thematische publicaties waarin de belangrijkste kennis en ervaringen per thema worden beschreven:

1. SOLABIO: Lessen en realisaties in vogelvlucht
2. Biodiversiteit in landbouwgebied
3. Soorten in en rond gebouwen
4. Biodiversiteit op en rond bedrijventerreinen
5. Houtkanten en bosranden
6. Water als trekpleister voor soorten (*nog niet gepubliceerd*)
7. Tellen doe je nooit alleen

Elke publicatie (behalve nr. 6.) is momenteel digitaal te raadplegen als pdf-bestand via website <http://www.solabio.org/solabio> (onderaan deze webpagina).

Boek 'Kasteelparken in de Kempen – Adellijk erfgoed van de Kempen'

Landgoederen zijn de charmeurs in het landschap, ze zijn statig en dragen een stukje herkenbare geschiedenis met zich mee. Het zijn de buitenplaatsen die het adellijk erfgoed van de Kempen vormen. Een door mensen gemaakt landschap met herkenbare patronen, met

dreven, vijvers en grachten. Een cultuurlandschap met een grote diversiteit aan flora en fauna. Kleurrijke stinsenplanten die bewust door de voormalige bezitters van de landgoederen zijn ingebracht. Reeën, zwanen en vleermuizen, cultuurvolgers, die juist handig gebruik maken van wat de mens hun te bieden heeft.

Voor velen zullen de kastelen op de landgoederen nog wel het meeste tot de verbeelding spreken. Ze prikkelen mensen hun nieuwsgierigheid. Adellijk erfgoed dat door de eeuwen veranderde van bouwstijl en uiterlijk. Versterkte sites, ter verdedigbaarheid van have en goed, maakte plaats voor wooncomfort en woongenot. De economische betekenis van zowel kasteel als omliggende gronden werd bepalend. Een kasteel bewonen is in onze moderne tijd niet eenvoudig, vele hebben dan ook hun functie als woning verloren. Er moeten nieuwe bestemmingen en economische dragers worden gevonden. Dragere die de hoedanigheid van de kastelen en landschappen niet zullen aantasten, maar een nieuwe toekomst bieden. Expertise die juist bij de vzw Kempens Landschap aanwezig is.

'Adellijk erfgoed van de Kempen', toont waarom vzw Kempens Landschap, samen met vele anderen, zich inzet om landgoederen zoals Roosendaal en Hof ter Laeken te behouden voor de huidige en toekomstige generaties. Het 96 pagina's tellende boek bevat veel foto's die zowel erfgoed, landschap als de rijke flora en fauna illustreren. De uitgave kost 24,99 euro en is verkrijgbaar bij vzw Kempens Landschap.

Meer info:

vzw Kempens Landschap, Peredreef 5, 2580 Beerzel (Putte), tel. 015 22 82 33, e-mail: info@skl.provant.be, website <http://www.kempenslandschap.be>

Natuurstudieartikel

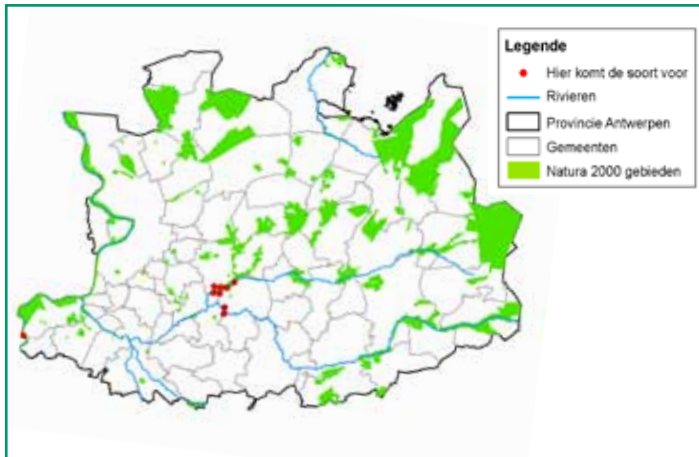
Vind- en standplaatsen van het zomerklokje (*Leucojum aestivum*) in de Kleine en Grote Netevallei – inventarisatieproject 2009-2011.

Kristine Wuyts, Plantenwerkgroep Natuurpunt afdeling De Wielewaal – e-mail: kristine.marc@skynet.be

Inleiding

De provincie Antwerpen heeft in 2010 in haar rapport 'Provinciale Prioritaire Soorten' of kortweg PPS-rapport (Dienst Duurzaam Milieu- en Natuurbeleid, 2010) het zomerklokje (*Leucojum aestivum*) opgenomen als een prioritaire soort. Voor de criteria van PPS zie hieronder het kaderstukje.

Reeds lang voor het rapport verscheen, waren vrijwilligers actief in de plantenwerkgroep Natuurpunt afdeling Wielewaal, zich al bewust van de unieke aanwezigheid van het zomerklokje op verschillende locaties in de Kleine Netevallei (figuur 1).

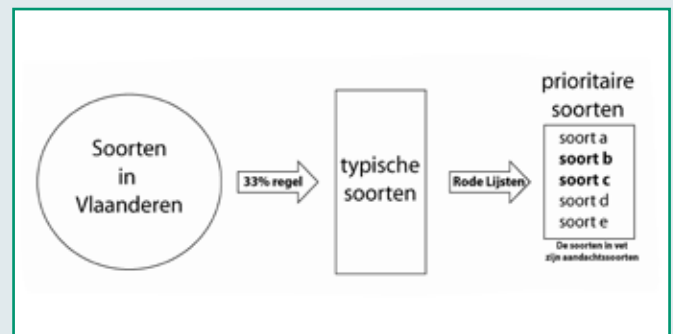
Figuur 1: Verspreiding van het zomerklokje in de provincie Antwerpen volgens PPS-rapport (gegevens 1972-2009 (IFBL 1x1km-hok)) (Dienst Duurzaam Milieu- en Natuurbeleid, 2010)

In het voorjaar van 2009 werd er met ondersteuning van de Provincie Antwerpen/ANKONA (o.m. levering van GPS-Garmin 60 Csx en opmaak spreidingskaart) door vrijwilligers van de plantenwerkgroep gestart met een inventarisatie van het zomerklokje.

PPS of Provinciale Prioritaire Soorten in de provincie Antwerpen

(bron: ANTennenummers 2008/1, jan-maart en 2009/3, juni-sept)

In 2001 werd naar aanleiding van de opmaak van het Provinciaal Natuurontwikkelingsplan (PNOP) door het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek (INBO) een eerste studie gemaakt om op basis hiervan het concept 'typische', 'prioritaire' en provinciale 'aandachts'-soorten in te voeren (Bauwens D. et al., 2001) (figuur 2).

Figuur 2 : Concept 'typische', 'prioritaire' en 'aandachts'-soorten

Eind 2008 sloegen het Instituut voor Natuur- en bosonderzoek (INBO) en de provincie Antwerpen de handen in elkaar en werd aan het INBO gevraagd die studie te actualiseren. Op basis van recentere verspreidingsgegevens van verschillende soortengroepen (hogere planten, sprinkhanen, libellen, dagvlinders, spinnen, vissen, zoogdieren, amfibieën, reptielen en broedvogels) heeft de provincie d.m.v. wetenschappelijke criteria prioritaire soorten voor het provinciaal natuurbeleid aangeduid. Dit gebeurde in samenwerking met Natuurpunt Studie, Arabel, Saltabel en de Vlaamse libellenwerkgroep. Voor alle taxonomische groepen werd dezelfde methodiek gevolgd (Bauwens et al., 2001). De groep van de paddenstoelen werd door Natuurpunt Studie zelf onder de loupe genomen en hiervoor werd een apart criterium gebruikt op basis van gegevens uit de databank 'FUNBEL'.

Voorwaarde 1: Indien minimaal 33% van het huidige, gekende verspreidingsareaal van een soort in Vlaanderen binnen de provincie Antwerpen gelegen is en/of indien dit percentage significant is EN **voorwaarde 2:** indien de betreffende soort voorkomt op een Vlaamse of internationale Rode Lijst en/of bijlagen van Europese richtlijnen, wordt ze in eerste instantie meegenomen in de analyse. Er werden uiteindelijk 148 soorten (excl. groep van de paddenstoelen) weerhouden waaronder het zomerklokje.

Die 'prioritaire soorten' komen meer dan gemiddeld voor binnen de grenzen van de provincie Antwerpen en zijn tegelijk gecategoriseerd op een nationale of internationale lijst die hun mate van bedreiging, kwetsbaarheid en/of zeldzaamheid aangeeft (Bauwens et al., 2001).

Beschrijving van de soort

Het zomerklokje (*Leucojum aestivum*) is een vertegenwoordiger van de Narcissenfamilie (Amaryllidaceae). Het is een bollenplant die in pollen groeit (= compacte groeiwijze). De afgeplatte bloeistengel draagt 2 tot 9 klokvormige witte bloemen, meestal 5. De vlezig doosvruchten worden verspreid door het water (figuur 3 en 4). Ook vindt verspreiding plaats doordat de bolletjes worden verspoeld. Buiten het bereik van water heeft de plant geen verspreidingsmogelijkheden (Weeda, 1999).

Figuur 3: Bloeistengel © Roosmarijn Steeman

De geslachten *Leucojum* en *Galanthus* (sneeuwklokje) staan heel dicht bij elkaar. Het lijkt geen twijfel dat zij uit gemeenschappelijke voorouders ontwikkeld zijn (de Langhe, J. E.). Het zomerklokje is op de Rode Lijst voor hogere planten opgenomen als 'bedreigd' (Van Landuyt et al., 2006). Dankzij het soortenbesluit van 2009 is het zomerklokje een beschermde soort. De plant mag niet opzettelijk geplukt of vernield worden, maar de standplaatsen worden door dit besluit nog niet voldoende beschermd. Het zomerklokje geniet op enkele plaatsen wel bescherming doordat het ook in Habitatrichtlijngebied voorkomt.

Figuur 4: Pol van zomerklokje © Natuurpunt afdeling Wielewaal

Beschrijving van de standplaats (habitat)

Verspreiding

Het zomerklokje gedijt het best in riviervalleien en vooral daar waar er regelmatig overstrooming is of invloed van getijdenwerking. Meestal staat het zomerklokje samen met riet en liesgras in de zogenaamde grote zeggenvegetaties. In Emblem zijn er zelfs groeiplaatsen waar het zomerklokje in een elzenbroek staat en samen met slangenwortel voorkomt.

Figuur 5: Overstroomde Bollaak aan het reservaat het Zomerklokje in Emblem © Kristine Wuyts, 2011

Volgens de Nederlandse oecologische flora hoort het zomerklokje in de eerste plaats thuis in rietvelden en oeverruigten. Het groeit vooral daar waar een vrij brede oeverzone aanwezig is, die periodiek onder water komt en waar een afzetting plaatsvindt van materiaal dat tussen veen en klei instaat: de plantenresten worden niet volledig afgebroken maar er wordt ook enig slib afgezet.

Het zomerklokje komt voor in West-, Midden- en Zuidoost Europa en aangrenzend Zuidwest-Azië (figuur 6).

Figuur 6: Verspreidingskaart Europa van het genus *Leucojum*. Het gebied van *L. aestivum* is donker gearceerd (J. Mennema, Leiden).

Het komt soms ook voor als verwilde sierplant! Het kan daardoor lang standhouden op plekken waar het geplant is maar van uitbreiding is geen sprake (Weeda, 1999).

Van de inheemse bolgewassen heeft het zomerklokje de natste standplaats. Het groeit in de natte valleigebieden zoals die van de Kleine Nete.

Inheems?

Volgens mondelinge overlevering zouden in de vorige eeuw in heel wat voortuintjes of oude boerentuinen in de streek zomerklokjes aangeplant geweest zijn. Volgens de renaissancebotanisten was het mooie plantje gekend als een tuinplantje en was ze niet inheems. De soort zou ook al heel lang, zeker al vanaf de zestiende eeuw, als tuinplant worden gekweekt. De vraag die zich stelt is dan of de aangeplante populaties afkomstig zijn van de wilde populaties langs de Nete of zijn de 'wilde' populaties eigenlijk verwilderd vanuit aanplantingen?

Een gelijkaardige vraag stelt ook de Langhe zich: is het zomerklokje bij ons inheems? Is het niet zoals zoveel andere (uitheemse) bolgewassen (sneeuwklokje, druifhyacint, wilde tulp, e.a.) die uit tuinen komen? Hij antwoordt dat belangrijke feiten ten gunste wijzen in de richting dat de plant hier oorspronkelijk inheems is omdat ten eerste ons land binnen het verspreidingsareaal ligt en ten tweede dat de plant hier in haar natuurlijk milieu (lage beemden en grienden) groeit.

Resultaten van verspreidingsonderzoek van het zomerklokje in Nederland en België werden reeds eerder (o.a. in 1965) uitvoerig beschreven in het Nederlandse tijdschrift 'Gorteria'. In 1965 werd door J. Mennema (Rijksherbarium Leiden) een artikel gepubliceerd met als titel '*Leucojum aestivum* L. indigeeen in Nederland en België' (Mennema, 1965). In dit artikel werd aangetoond dat het zomerklokje inheems zou zijn en niet 'verwilderd uit oude culturen', zoals het door kruidenboekschrijvers als Dodoens (in 1608) soms verwoord werd.

Ook Weeda schrijft in de Nederlandse oecologische flora dat botanici die niet vertrouwd waren met de standplaats van dit fraaie gewas, het zomerklokje als verwilderde sierplant zagen. 'Maar wie door de slikgige leefwereld van het zomerklokje heeft rondgebaggerd, zal niet gauw op de gedachte aan verwildering komen!'

Methode en Materiaal

Als voorbereiding op dit inventarisatieproject werden de gekende verspreidingsgegevens opgezocht.

Historische gegevens

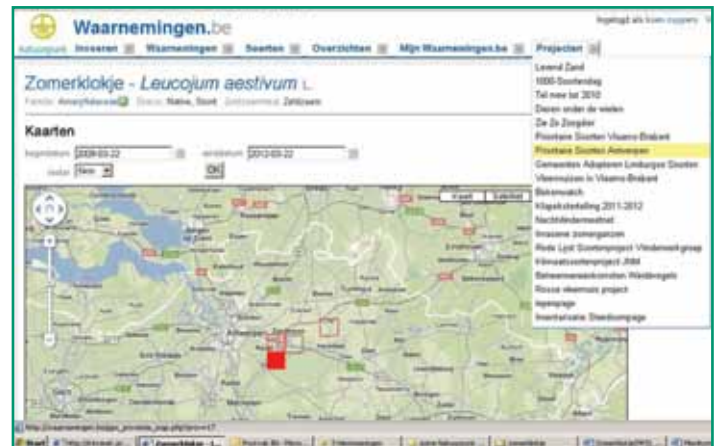
Voor dit onderzoek deed Dirk De Beer het voorbereidende werk. In de Floradatabank zijn er waarnemingen van zomerklokje in drie gebieden:

- historische gegevens uit regio Antwerpen uit de 19de eeuw o.a. Oosterweel en Vlaams Hoofd (toen gehucht van Zwijndrecht, nu Antwerpen-Linkeroever);
- enkele groeiplaatsen in de buurt van Waregem
- en de grootste populatie in de ruime omgeving van Lier. Zowel in de Kleine Netevallei in Lier, Ranst, Nijlen en Zandhoven als in de Grote Netevallei in Berlaar, nabij de Berlaarse Laak zijn er zomerklokjes te vinden. In Emblem staat de soort in het gelijknamige reservaat "Het Zomerklokje" (gelegen tussen de Kleine Nete en de Bollaak). Deze populatie bestaat al heel lang en heeft al heel wat ingrepen op het landschap overleefd.

Volgens de Flora van België is het zomerklokje niet alleen uiterst zeldzaam in Vlaanderen maar is het ook sterk achteruit gegaan en zelfs verdwenen op de al lang bekende groeiplaatsen langs de Schelde, in de omgeving van Antwerpen.

Actuelere gegevens

In de databank van waarnemingen.be (operationeel sinds 2009) waren enkel waarnemingen uit de regio Lier-Nijlen-Ranst-Zandhoven opgenomen (figuur 7). De gegevens op de website werden bewust vervaagd.

Figuur 7: Schermafbeelding van website waarnemingen.be voor het zomerklokje

Door Honnay & Jacquemyn (2010) werden criteria opgesteld waaraan populaties minimaal moeten voldoen om op lange termijn te kunnen spreken van een levensvatbare en duurzame populatie. Wanneer men deze criteria toepast op de populatiegrootte van het zomerklokje in Vlaanderen dan zijn enkel de populaties langs de Kleine en Grote Nete op lange termijn levensvatbaar. Dit zorgt ervoor dat de soort op de Rode Lijst voor hogere planten werd opgenomen als 'bedreigd' (Van Landuyt et al., 2006).

Methode

In het voorjaar (april-mei) van 2009 en 2010 werden alle gekende Antwerpse groeiplaatsen bezocht. In mei 2011 werd er met het beheerteam Kleine Netevallei van Natuurpunt afdeling De Wielewaal samen met enkele specialisten (o.a. Eddy Weeda, twee INBO-medewerkers, ...) nogmaals een excursie georganiseerd langsheen de verschillende biotopen waar het zomerklokje voorkomt in de Kleine Netevallei.

Het was oorspronkelijk de bedoeling om per pol ofwel het aantal individuen (aan de hand van het aantal bloeistengels) ofwel de oppervlakte van de groeiplaats te noteren. Bij de eerste terreinbezoeken werd geëxperimenteerd om te kijken welke werkwijze zou worden aangehouden. Te velde bleek dat de twee methodes bruikbaar waren. Beide gegevens (oppervlakte en aantal bloeistengels) werden dan ook genoteerd.

Elke (compacte) groeiplaats (= pol) kreeg een nummer en de coördinaten werden ingegeven via een GPS (Garmin 60 Csx-toestel) (figuur 8).

Figuur 8: Opname van de vegetatie a.h.v. GPS © Robin Vermeylen

Voor de aantal schattingen werden de abundantie-codes, opgesteld door de Stichting FLORistisch ONderzoek Nederland, gebruikt (Floron) (tabel 1).

Tabel 1: Abundantie-codes volgens FLORON – volgens aantal individuen (links) en volgens oppervlakte groeiplaats (rechts)

Code	Aantal individuen	Code	Oppervlakte groeiplaats (m ²)
a	1	A	< 1
b	2-5	B	1-5
c	6-25	C	5-25
d	26-50	D	25-50
e	51-500	E	50-500
f	501-5000	F	500-5000
g	>5000	G	>5000

Daarnaast werden per groeiplaats de begeleidende soorten van het zomerklokje genoteerd.

Dirk De Beer van het team 'Natuur en landschap' van de Provincie Antwerpen verzamelde alle gegevens én verwerkte deze samen met gegevens van waarnemingen.be.

Resultaten inventarisatie 2009-2011

Figuur 9: Populaties van zomerklokje in de regio Lier (Netevallei) © Dirk De Beer

Er werden meer dan 144 groeiplaatsen onderzocht (figuur 9). Over het algemeen zijn de waargenomen populaties zomerklokjes zeer groot. De zomerklokjes staan overal met honderden bij elkaar. In meer dan de helft van de opnamen is de oppervlakte van de groeiplaats meer dan 5 m². Het aantal individuen – dat geschat werd aan de hand van het aantal bloeistengels – is praktisch altijd meer dan 50, gemiddeld zijn er 500 bloeistengels per pol.

De meeste vindplaatsen bevinden zich op plaatsen waar er niet jaarlijks gemaaid wordt. De zomerklokjes priemen zich daar door een dikke strooisellaag van liesgras (figuur 10 a en b).

Figuur 10 a en b: Verspreidingsgegevens aantal zomerklokjes aan Mushaagbos (Grote Nete) (aantal bloeistengels, oppervlakte-groeiplaats m²) © Dirk De Beer

Bij dit inventarisatieproject werden ook altijd de begeleidende soorten genoteerd. Liesgras ontbreekt bijna nooit, maar ook riet, bitterzoet, grote brandnetel, gele lis, dotterbloem (foto), scherpe zegge, reuzenbalsemien (invasieve exoot), moesdistel en koninginnekruid zijn in de meeste opnames vertegenwoordigd.

Figuur 11: Zomerklokje met dotterbloem (c) Robin Vermeylen

Een enkele keer staat er poelruit, bittere veldkers of lange ereprijs bij. Deze laatste is ook een Provinciale Prioritaire Soort.

Een nieuwe begeleider (exoot) die zich uitbreidt in de Kleine Netevallei is het oranje springzaad. Het zomerklokje komt ook voor samen met moesdistel in een elzenbroek waar slangenwortel als begeleider voorkomt. De soort is ook te zien in een rietruigte en onder wilg. Het feit dat de soort zich kan handhaven in natte bossystemen betekent dat successie geen invloed heeft op het voorkomen van deze soort.

Het (toekomstig) beheer langs de Kleine Netevallei

Vanuit de Provincie loopt sinds 2008 de campagne 'Biodiversiteit lokaal BEkeKEN' waarmee men de biodiversiteit in beekvalleien wil verhogen en dit in samenwerking met de gemeenten. In Lier en de andere gemeentes met zomerklokjes kan deze campagne een stimulans zijn om acties op het terrein te realiseren.

'Biodiversiteit lokaal BEkeKEN'.

Een erg hoog aantal prioritaire soorten is gebonden aan beek- en riviervalleien. De inspanningen die de provincie daar reeds levert, krijgen hierdoor een extra stimulans. Onder impuls van het mondiale project 'Countdown 2010' startte de provincie Antwerpen in mei 2008 de campagne 'Biodiversiteit lokaal BEkeKEN'. (meer info: www.provant.be/meander). Samen met reeds 66 Antwerpse gemeenten wil de provincie heel concreet de biodiversiteit in beekvalleien verhogen. Met de geplande acties zullen meer kansen gecreëerd worden voor verschillende diersoorten zoals de kamsalamander, de rivierdonderpad, de ijsvogel, de bosbeekjuifer, ... Vier van de zeventig Antwerps gemeenten, waaronder Lier, hebben de campagne nog niet ondertekend.

Sinds vorig jaar loopt er in de Kleine Netevallei een Life-project (zie kader hiernaast). Met Europese steun wordt er hier aan natuurherstel gedaan. Het zomerklokje is één van de doelsoorten.

Brochure 'LIFE, Kleine Nete, Europese topnatuur in herstel'

(Bron: www.life-kleinenete.be en website Natuurpunt.be)

Natuurpunt en de partners Provincie Antwerpen Dienst Waterbeleid en Vlaamse Milieumaatschappij afdeling Operationeel Waterbeheer kregen vorig jaar groen licht van de Europese Commissie om het project 'LIFE Kleine Nete' te starten. Tussen 2011 en 2015 zullen er in de Kleine Netevallei tussen Zandhoven en Lier grootschalige natuurherstelwerken uitgevoerd worden. De klemtoon ligt op het herstel van bloemrijke ruigten, venige graslanden en broekbossen: verruigde percelen worden gemaaid, aanplanten worden verwijderd, historische laagten worden terug uitgegraven, illegale weekendverblijven worden afgebroken en weekendvissers worden vernatuurlijkt.

De provincie Antwerpen gaat de Kleine Beek meer ruimte geven door het afgraven van te hoge oevers en andere obstakels. Daar zal niet alleen de natuur van profiteren.

Het deelgebied (Kleine Netevallei) dat ligt in de benedenloop van de Kleine Nete, tussen Lier en Zandhoven is onderhevig aan getijwerking waardoor een zekere dynamiek gecreëerd wordt in de lager gelegen delen van het gebied. De combinatie van getijdenwerking en kweldruk heeft geresulteerd in het ontstaan van een uniek natuurgebied. Langs de Kleine Nete liggen een heel aantal natuurpletsen, waaronder de Steenbeemden, Viersels Gebroek en het natuurreservaat Zomerklokje. Deze vroegere vloeibeemden herbergen een zeldzame fauna en flora van waterrijke gebieden.

De Netevallei is een thuis voor watervogels zoals wintertaling en blauwe reiger. Ze herbergt ook planten die graag groeien op heel natte plaatsen langs kleine rivieren, zoals bijvoorbeeld moesdistel en lange ereprijs. Het systeem van vloeibeemden is een oude landbouwtechniek, waarbij hooilanden langs rivieren regelmatig bevoeid werden met vruchtbaar makend rivierwater. De bevoeiing zorgde voor een hogere hooiopbrengst. Dit systeem raakte echter in onbruik. In de tweede helft van de vorige eeuw werd de Kleine Netevallei gekanaliseerd en de verbinding tussen de rivier en de hooilanden verbroken.

Meer info:

Recent heeft de initiatiefnemer Natuurpunt een interessante publicatie van 24 blz. (als pdf-bestand) op haar website gezet (<http://www.life-kleinenete.be>; onder de rubriek 'beheer' > 'publicaties').

Oproep!

Misschien zijn er n.a.v. de geplande werken in het kader van het SIGMA-plan wel opportuniteiten om een betere habitat te creëren voor deze mooie waterminnende plant.

Wij zetten het onderzoek in de Kleine Netevallei verder met de vrijwilligers van de plantenwerkgroep Natuurpunt afdeling De Wielewaal en hopen zo nog meer te weten te komen over deze zeldzame plant. Geïnteresseerden die willen meedoen aan de inventarisatie en monitoring met onze plantenwerkgroep, geven een seintje aan één van de auteurs. Hopelijk kunnen de laatste resterende groeiplaatsen zich verder uitbreiden. Het zomerklokje is immers symbool geworden voor natuurherstel in de Kleine Netevallei.

Op zaterdag 19 mei wandelen we in het gebied in het kader van het Life project en bezoeken we onder andere het Zomerklokjesreservaat. Afspraak om 14u00 aan café Badhuis, Emblemsesteenweg 79 te Kessel

Op donderdagavonden 31 mei, 7 juni, 14 juni en 21 juni (19u30-22u00) geeft de plantenwerkgroep tevens een (gratis) initiatie plantendeterminatie tijdens hun terreinbezoeken (meer info zie activiteitenkalender in middenkatern).

Dankwoord

Dank aan de onderzoekers: Evie Verboven (†), Leo Van Herbruggen, Roosmarijn Steeman, Koen Cuypers, Robin Vermeylen, Mieke Hoogewijs en Dirk De Beer. Ook speciale dank aan Dirk De Beer voor de verwerking van de gegevens in GIS en de opmaak van de kaartjes. Vooral ook dank voor de nauwkeurige aantekeningen van Leo en Evie (†). Dank aan de waarnemers van www.waarnemingen.be.

Literatuur

- Bauwens D., Maes D., De Knijf G., Anselin A., 2001: Criteria voor het aanwijzen van prioritaire soorten voor het natuurbeleid in de provincie Antwerpen. Instituut voor Natuurbehoud, Brussel, IN.A.2001.80.
- Dienst Duurzaam Milieu- en Natuurbeleid (2010): Provinciale Prioritaire Soorten Provincie Antwerpen. Provincie Antwerpen.
- de Langhe J. E.: Zomerklokjes (los artikel), Berchem-Antw. p. 235
- Mennema J., 1965: *Leucojum aestivum* L. indigeen in de Nederland en België. In: *Gorteria* (Leiden); nr. 12. p. 149.
- Floron, www.floron.nl
- Honnay O. & Jacquemyn H., 2010: Hoe groot is groot genoeg? De minimale omvang van een levensvatbare populatie vanuit populatiegenetisch perspectief. *Natuur.Focus* 9 (3): 117-123.
- Packet Jo, 2010: Klokjes in de vallei: herontdekking van een vergeten soort. In 'Limoniet'
- Van Landuyt W., Hoste I., Vanhecke L., Vercruysse W., Van den Bremt P. & De Beer D., 2006: Atlas van de Flora van Vlaanderen en het Brussels Gewest. Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek, Nationale Plantentuin van België & Flo.Wer, Brussel.
- Weeda E.J., Westra R., Westra Ch., Westra T., 1999 (herdruk): Nederlandse oecologische flora: wilde planten en hun relaties 5, Haarlem, p. 8-10.

In beeld of op ANTenne

In deze rubriek brengen we minder gekende natuurprojecten of natuurstudieverenigingen- of werkgroepen in de kijker.

Ken jij een vereniging of project dat je in de kijker wil plaatsen en dat in deze rubriek nog niet aan bod is geweest? Laat het ons weten (e-mail: ankona@admin.provant.be)!

De vereniging Bond Verantwoorde Natuurfotografie (BVNF)

Natuurfotografie doe je normaal gezien op je eentje. Maar er bestaan ook verenigingen van natuurfotografen en ze zijn de laatste tijd erg in trek. De digitale fotografie maakt het iedereen gemakkelijker om eraan te beginnen en om massa's voorbeelden en tips te vinden op het internet. Het succes van natuurfotoclubs doet vermoeden dat niets het echte contact tussen natuurfotografen kan vervangen. Dat kan de Bond Verantwoorde Natuurfotografie, of kortweg BVNF, getuigen, de oudste en grootste dergelijke vereniging in Vlaanderen. De vereniging bestaat ondertussen 30 jaar en telt een record aantal van 300 aangesloten fotografen.

De Antwerpse Koepel voor Natuurstudie ANKONA) werkte in 2007 samen met de BVNF een educatieve en artistieke fototentoonstelling 'Biodiversiteit in de provincie Antwerpen – Countdown 2010' uit die je nog steeds gratis kan ontlenuen (meer info : www.ankona.be; rubriek 'fototentoonstelling').

Op de 10de editie van de ANKONA-ontmoetingsdag in 2007 nam BVNF tevens actief deel aan het debat 'Welke rol kan de natuurfotograaf spelen om het draagvlak rond biodiversiteit te vergroten?'.

In dit artikel kom je meer te weten over de vereniging maar je kan er ook enkele praktische tips sprokkelen.

We vragen het aan Dirk Cleiren, hun nieuwe voorzitter.

Figuur1: Bloedrode bosmier, Kalmthoutse Heide © Filip Van Boven

Hoe kijk je tegen de hele digitale revolutie aan?

Straf dat we nog altijd van digitale fotografie spreken want de tijd

van het diafilmpje is al lang achter de rug. Iedere natuurfotograaf is nu aan de slag met gigabytes, RAW-conversie, kleurcalibratie en websites. Eigenlijk zitten we veel liever in de natuur dan achter een computerscherm maar we zijn wel heel erg blij met de voordelen die het digitale ons biedt. Alleen al om moeilijke lichtsituaties goed in de verf te zetten is het onmisbaar, bijvoorbeeld via hoge ISO waarden bij weinig licht of via de beeldbewerking achteraf. Je hebt bovendien dadelijk resultaat, ook middenin het veld. De slaagkans om een technisch kwalitatief beeld te maken is er in het digitale tijdperk een heel pak op vooruit gegaan. Maar daar begint het natuurlijk pas, voor een echt interessante opname heb je nog altijd even veel natuurkennis, doorzettingsvermogen, vakmanschap en artistiek talent nodig. Dat leer je enkel door het veel te doen en ook door het leren van anderen ervaring. BVNF zorgt voor die ervaringsuitwisseling.

Iedereen lijkt tegenwoordig wel eens natuur te fotograferen, heb je voor hen een paar praktische tips?

Met een minimale basis aan materiaal en kennis van compositieregels en met genoeg motivatie kan je al heel ver geraken. De beste opnames hebben namelijk vooral te maken met de gedrevenheid van de fotograaf en zijn kennis van de natuur. Gelukkig toeval speelt soms ook mee, maar met geluk alleen lukt het zelden of nooit. Op het juiste moment op de goede plaats zijn – vaak wanneer je nog in bed zou willen liggen – is de gouden regel nummer één. Goed weten wat er waar te fotograferen valt en met een afgelijnd doel op pad gaan maakt ook een enorm verschil. Je voor een tijdje proberen te beperken rond een bepaald onderwerp doet bijvoorbeeld wonderen. Bij dieren is het bovendien ook essentieel om het gedrag goed in te schatten en niet te verstoren. Een goede natuurfotograaf is dus in de eerste plaats een natuurkenner. Je fotomateriaal geeft vaak wel beperkingen maar het is zelden de oorzaak van een slechte foto. Tijdens de cursussen die ik onder andere voor het CVN geef krijg ik vaak de vraag welk materiaal te kopen. Als je wil sparen voor een mooi basispakket geef ik volgend lijstje mee: een reflexcamera, een echte macrolens, een goede telezoom (bijvoorbeeld Canon 100-400, Nikon 80-400 of iets in die trend) en een stevig statief met balhoofd. Essentiële accessoires zijn een draadontspanner, rijstzak en reflectiescherm voor macrowerk.

Wat doet BVNF dat het stijgend ledenaantal verklaart?

Omdat je meestal op je eentje aan het fotograferen bent, doet het deugd om te vergelijken met het werk van andere natuurfotografen. Op onze maandelijkse ledenbijeenkomsten krijg je heel wat beelden van een hele diverse groep natuurfotografen te zien, zowel van beginners als de absolute top. Je krijgt er nieuwe inzichten, praktische tips en je put motivatie om jezelf steeds weer te verbeteren. Dit is een be-

proefde methode want we doen dat al 30 jaar lang. Ieder lid neemt op zo'n avond enkele beelden mee die worden getoond en besproken. Ik spreek uit eigen ervaring hoe verbazend snel je kan evolueren door te horen hoe al die beelden gemaakt zijn en welke commentaar er op volgt. Elke avond krijgt iemand ook wat langer de tijd om dieper in te gaan op zijn of haar werk of op een andere onderwerp. Daarnaast gebeuren er geregeld kleine cursussen en uitstapjes. Ons continu groeiend ledenaantal heeft ook te maken met de opstart van regionale afdelingen. In 2011 hebben we heel onze werking herdacht met als gevolg een grondige herstructurering die begin 2012 door de algemene vergadering werd beslist. BVNF telt nu drie regionale afdelingen: BVNF Antwerpen (de bakermat van de vereniging), Natuurfotografen Hoge Dijken (NFHD, West Vlaanderen) en Natuurfotografen Pajottenland (NFP). Onze structuur is klaar om nog meer regionale groepen te ontvangen maar we gaan daar niet actief naar op zoek.

Figuur 2 : Bosruiter - De maatjes, Kalmthout © Filip Van Boven

Julie naam doet vermoeden dat er ook onverantwoorde natuurfotografie bestaat. Is dat zo?

Natuurlijk bestaat er onverantwoord gedrag tijdens het natuurfotograferen. Meestal heeft dat te maken met onvoldoende natuurkennis waarbij iets onachtzaam wordt verstoord of platgetrapt. Af en toe hoor je wel eens iets over het in de ijskast steken van vlinders en ik heb wel al eens een bokkenorchis in een kwetsbaar kalkgraslandje

gezien waar 1,5 meter rondom alles plat lag. Ik wil wel een hardnekkige misvatting uit de wereld helpen dat er zo iets zou bestaan als het BVNF lid dat staat voor verantwoorde natuurfotografie en daarnaast enkel onverantwoorde natuurfotografen. Volgens mij bestaat er enkel schadelijk gedrag, wat ieder rechtgeaard mens tracht te voorkomen of beperken. Met ons lijstje van 8 gedragsregels proberen wij dat schadelijk gedrag zo veel mogelijk te voorkomen bij onze leden. Wij roepen wel heel duidelijk op voor verantwoordelijk gedrag maar proberen niemand te veroordelen. Als je die regels naleest op onze website, zal je opmerken dat we er ook een andere parallelle discussie in hebben vermengd rond de eerlijkheid en echtheid van een natuuropname. Wij hebben het dan over ons werkveld.

We kennen BVNF ook van het unieke internationale natuurfotofestival. Wanneer komen jullie nog eens naar buiten?

Met onze interne reorganisatie hebben we ons driejaarlijks festival (de vorige twee keer in Bornem) een keertje moeten overslaan. Dit jaar beginnen we met de voorbereidingen om de volgende editie in 2014 te kunnen laten doorgaan. Een heel weekend vullen met internationale topfotografen en een eigen programma en tentoonstelling uit de grond stampen geeft serieus wat werk. Ook op kortere termijn mag je iets verwachten, de afdeling BVNF Antwerpen wil volgend jaar met een eigen fototentoonstelling voor de dag komen.

Meer info:

Bond Verantwoorde Natuurfotografie vzw en het lidmaatschap: www.bvnf.be; e-mail: info@bvnf.be

Twee van de gezichten achter BVNF

In het nationale bestuur van de vzw BVNF zitten twee Antwerpse gezichten. Hun beelden sieren dit artikel. Een woordje uitleg over die twee:

Dirk Cleiren was vroeger al 9 jaar secretaris van BVNF. Na de herstructurering van 2011 uit te werken, werd hij begin 2012 de eerste nationale voorzitter van de vereniging bestaande uit drie regionale afdelingen. Dirk is voor sommigen ook gekend als de brownfieldmanager van POM Antwerpen die verouderde bedrijventerreinen saneert. Contact: dirk@dirkcleiren.com

Filip Van Boven is nog maar een paar jaar actief als natuurfotograaf maar als een van de talentvolle jonge

krachten schopte hij het al tot de vertegenwoordiger van BVNF Antwerpen in het nationale bestuur. Als natuurarbeider bij het Agentschap Natuur en Bos op de Kalmthoutse Heide komt hij dagelijks in contact met natuur.

Basicursus natuurfotografie bij CVN

Dirk Cleiren geeft speciaal voor CVN zijn eigen ontwikkelde

basicursus natuurfotografie. Deze editie gaat door in Niel. Op drie avonden en een praktijkvoormiddag krijg je alle belangrijkste kennis ingelepeld die je nodig hebt om een goede natuurfotograaf te worden. Op 2/5, 9/5 en 23/5 van 19 tot 22u en op 12/05 van 9 tot 12u.

Meer info op www.c-v-n.be of de folder via: http://www.c-v-n.be/uploads/foldercvnniznatfotniel2012_print.pdf

Boseigenaars Keiheuvel helpen bij het realiseren van de Europese natuurdoelstellingen

Infowandeling op zondag 24 juni (10u00, Balen)

Eind 2010 vonden via de vzw Bosgroep Zuiderkempen allerlei beheerwerken plaats in de Keiheuvel te Balen: zo werden dennenbossen gedund en Amerikaanse vogelkers gekapt. In het kader van de opmaak van het uitgebreid bosbeheerplan vonden verschillende vergaderingen plaats waarbij boseigenaars, recreanten, omwonenden,... samen een toekomstvisie ontwikkelden voor het gebied, rekening houdend met het beleids- en wetgevend kader. Daaruit vloeide de wens tot meer variatie in het landschap voort. Belangrijk is zeker dat naaldbomen behouden blijven, maar het aandeel loofbos en open landduinen mag zeker verhoogd worden. De landduinenhabitats zijn op Europees niveau belangrijk. De Keiheuvel biedt zeer goede mogelijkheden tot verdere ontwikkeling ervan. Tezamen met het eraan grenzende gebied De Most heeft men hier te maken met een rivierduinenlandschap: een ecologisch interessante gradiënt van laagveen tot open landduin tussen de Grote Netevallei en de Keiheuvel. Vandaar dat het gebied Keiheuvel - de Most ook als habitatrictlijngebied is afgebakend in het kader van Natura 2000. Verschillende boseigenaars sprongen onmiddellijk op de kar en stelden een 9-tal hectare ter beschikking. Daarom werden eind 2010 ook reeds enkele dennenbossen gekapt of percelen die volop aan het verbossen waren, opnieuw opengemaakt. Om verzuring (en aldus aantasting van de zaadbank) en vermesting van de bodem te voorkomen dient echter het takkenhout worden weggeruimd: voor de realisatie van dit project werd een Quickwin subsidie van Vlaanderen verkregen, die op korte termijn

uitgevoerd kan worden. Hiermee zal een voedselarm milieu gecreëerd worden waar tal van fauna en flora aan gebonden zijn.

Figuur: Bekermossen zijn korstmossen en komen frequent voor op de Keiheuvel © Pieter-Jan Swinnen

Ben je geïnteresseerd in de (uitgevoerde) natuurbeheerwerken? Kom dan zondagvoormiddag 24 juni mee wandelen (én luisteren). Deze infowandeling start om 10u00. Iedereen is van harte welkom! Plaats van afspraak: Nabij het rusthuis, aan het kruispunt van de Kapelstraat met de Heerbaan, Balen

Meer info:

Pieter-Jan Swinnen, tel. 014 27 96 55, GSM: 0478 78 20 22, e-mail: PieterJan.Swinen@groenkempen.provant.be

Eikenprocessierupsen: een overzicht van de toestand in provincie Antwerpen (1999-2011)

Inleiding

Begin april dit jaar begonnen de eikenprocessierupsen uit hun eitjes (figuur 1) te sluipen. Dat was voor de tweede keer dit jaar. De zeer hoge temperaturen in december en begin januari zorgden ervoor dat toen al 10% van de eikenprocessierups uit het ei is gekomen. Deze dieren hebben de vorstperiode daarna niet overleefd. Half april begonnen de eiken opnieuw uit te lopen en

komen de meeste rupsen tevoorschijn. De eikenprocessiev�inder (figuur 2) is een mooie onschuldige zwarte nachtv�inder van enkele centimeters groot. Helaas zijn de rupsen iets minder onschuldig. Zij bezitten irriterende brandharen (figuur 3), die brandwonden op de huid en schade aan de ogen en luchtwegen veroorzaken. Al jaren zorgen zij voor hinder o.a. ook in de provincie Antwerpen.

Figuur 1: Eitjes van de eikenprocessievler *Thaumetopoea processionea*
© Provincie Antwerpen, DMN

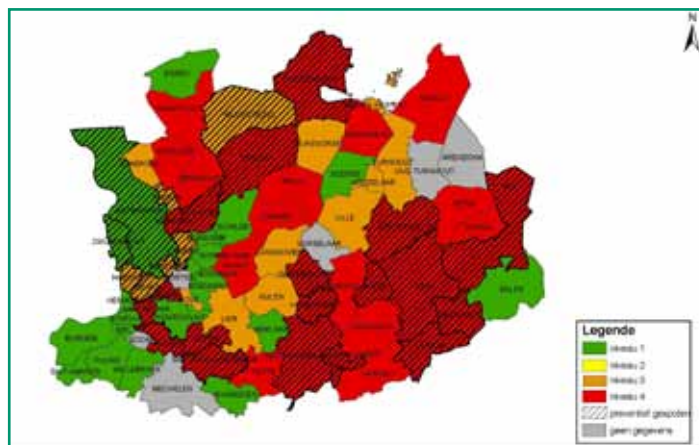
Figuur 2: Eikenprocessievler, een nachtvler © Provincie Antwerpen, DMN

Figuur 3: De rupsen met brandharen op eikenbladeren (3de fase)
© Provincie Antwerpen, DMN

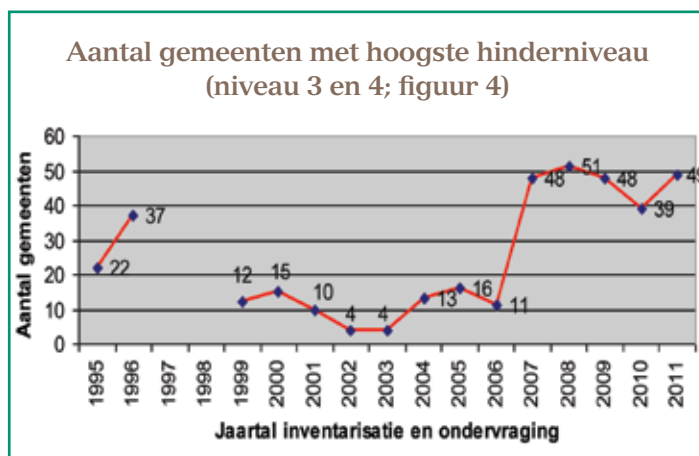
Evolutie en hinderniveau (spreidingskaart)

Sinds 1999 peilt de provincie Antwerpen naar het aantal gemelde locaties met eikenprocessierupsen en de hinder die men ondervindt. Op basis van de resultaten van 2011 zijn er een aantal trends waar te nemen. Een groot aantal gemeenten hebben een matig tot groot aantal aangetaste locaties. Van de 70 Antwerpse gemeenten ondervonden 49 gemeenten (figuur 4) veel hinder van de rupsen door de werklust en de rechtstreeks hinder van de brandharen.

Figuur 4: Hinderkaart van eikenprocessierupsen in provincie Antwerpen, toestand 2011 © Provincie Antwerpen, DMN

Algemeen kan gesteld worden dat tot 2003 de hinder (hoog aantal aangetaste locaties) zich beperkte tot het noorden van de regio noorderkempen en Antwerpen. In 2004 en 2005 breidde de hinder uit naar de zuiderkempen en de streek rond Mechelen. In 2006 is de hinder beperkt tot de regio rond Mechelen, in 2007 is ze verspreid over de zuiderkempen, Antwerpen en een gedeelte in het noorden. Vanaf 2008 is de hinder verspreid over de ganse provincie.

Figuur 5: Aantal gemeenten met hoogste hinderniveau tijdens periode 1995-2011 © Provincie Antwerpen, DMN

Meer info:

www.provant.be/eikenprocessierupsen;

e-mail: kathleen.verstraete@admin.provant.be, tel. 03 240 59 86

Nvdr: Sinds kort wordt in Nederland geëxperimenteerd met een 'tekenrader.nl' (naar analogie met de buienradar) waar je via een google-maps-applicatie kan zien waar teken voorkomen. Je vindt er onderaan de site ook een verspreidingskaart van de ziekte van Lyme in Nederland.

Misschien moet eens bekeken worden om een 'processierupsenradar.be' te lanceren zodat recreanten, burgers en gemeenten hierop kunnen anticiperen. In ieder geval worden er nu al beperkte waarnemingen van deze rupsen doorgegeven in waarnemingen.be (en waarneming.nl) maar zijn de gegevens vooralsnog onvolledig om met een radar te starten.

Inhoud

02 Colofon

02 ANKONA-nieuws

- Fotoverslag van 15de editie ANKONA-ontmoetingsdag, 11 februari 2012
- Praktische infosessie 'waarnemingen.be' (27 april en 5 mei, Antwerpen)
- ANKONA-website geactualiseerd en volg onze activiteiten ook via onze Facebook

04 Actualiteit

- Symposium: 40 jaar de Kuifeend en de Grote Kreek (25 mei, provinciehuis Antwerpen)
- 2012 - Het jaar van de gevelplanten voor stad Antwerpen
- Nieuws van de provinciale dienst waterbeleid
 - Vispasseerbaar maken van het Loeijens Neetje
 - Taplopen: ecologische onderzoek
 - SURFEN op de Laarse Beek (27 mei, Brasschaat)
- Recente publicaties: 'Handboek voor beheerders. Europese natuurdoelstellingen op het terrein', brochure 'Leidraad natuurtechniek: ecologisch bermbeheer', brochures 'SOLABIO-project' en boek over de 'Kempense kasteelparken'
- Monitoringlijst voor 'Bekenwatch project' – *uitneembare middenkatern*

11 Natuurstudieartikel

- Vind- en standplaatsen van het zomerklokje (*Leucojum aestivum*) in de Kleine en Grote Netevallei – inventarisatieproject 2009-2011.

Activiteitenkalender (middenkatern)

16 In beeld of op ANTenne

- De vereniging Bond Verantwoorde Natuurfotografie (BVNF)
- Boseigenaars Keiheuvel helpen bij het realiseren van de Europese natuurdoelstellingen
- Eikenprocessierupsen: een overzicht van de toestand in provincie Antwerpen (1999-2011)